

Villem Ridalan folkloristiset balladit

Nii kui tuhmunud peel
höbeleb merine selg.
Metshaned 1923

1.

Villem Grünthal-Ridala (1885—1942), Viron kolmesta Kalevalan kääntäjistä keskimäinen ja Helsingin yliopiston ensimmäinen Viron kielen ja kirjallisuuden lehtori, tunnettiin kotimaassaan jo 1910-luvun kirjallisissa piireissä runoilijana ja logofiilina. Vastavalmistuneena suomen maisterina hänet kutsuttiin ensimmäisen vironkielisen tyttölyseon äidinkielenopettajaksi, ja samalla hän toimitti Tartossa Üliõpilaste lehteä ja kuukausikirjaa Eesti kirjandus, oli Eesti Kirjanduse Seltsin johtokunnan jäsenenä 1911—20 ja toimi aktiivisesti seuran jaoksissa. Vuosina 1926—30 hän osallistui Helsingistä käsin teoksen Eesti rahvalaulud toimitustyöhön. Hän kuului Noor-Eesti-liikkeeseen ja kannatti koulupojasta lähtien sen pääperiaatteita: kansallisuus, esteettinen kulttuuri, yksilöllinen tyyli, kielenuudistus. Noor-Eestin albumeissa hän julkaisi runokäännöksiä varsinkin ranskan ja italian kielestä. Kun Viron vastaperustetun kirjailijaliiton (1922) aikakauslehti Looming julkaisi ensimmäisen vihkonsa (1923), oli V. Ridalan eleginen distikon »Metshaned» sen avausrunona ensimmäisellä sivulla ja toisella hänen vironnamansa Petrarcan sonetti »Kevade tagasitulek».

Monien alaansa kuuluvien tutkielmien ja oppikirjojen lisäksi Ridala julkaisi Virossa kaikki runoteoksensa sekä esittelyjä ja arvosteluja aikakauskirjoissa Eesti kirjandus, Keeleline kuukiri, kokoomateoksissa ja viimeksi vielä Õpetatud Eesti Seltsin toimituksissa 30 (1938). Kuitenkin hänen miehuutensa työkausi yliopiston opettajana sekä kielen ja kansanrunouden tutkijana kuului pääasiallisesti Suomelle. Täällä hän julkaisi tutkimuksiaan Virittäjässä, Kalevalaseuran vuosikirjassa ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Suomi-arjassa.

Muutamia kuukausia ennen kuolemaansa hän väitteli Helsingin yliopistossa filosofian tohtoriksi jo 1910-luvulla alulle panemallaan väitöskirjalla, joka käsitteli itämeren-suomalaisten kielten lauseoppia.

2.

Runoilijana Ridalaa pidettiin aluksi ääri-modernistina. Hänen impressionistis-realistisissa luonnonrunoissaan todettiin kiinnostavaa detaljikkuutta ja tunnelmaa, mutta lukijan ei ollut sitä helppo lähestyä: runomitat olivat vaikeita, samoin kieli, jossa oli paljon uusia sanoja ja murre-sanoja mutta samalla arkaisointia, jopa outoa välimerkintää. E. Enno, Joh. Aavik ja Aino Kallas tervehtivät arvosteluissaan uutta ja omaperäistä runoilijaa aluksi juuri hänen runojensa filologisen kauneuden ja niiden muodon plastisuuden vuoksi sekä kiinnittivät huomiota niiden vaihteleviin tunnelmiin ja mielialoihin, joissa surumielen yksinäisyudentunne tosin oli vallitsevana. Runoilija ei juuri puhu minämuodossa, eikä ihminen yleensääkään esiinny hänen runojensa maailmassa. Hänen elämänfilosofiansa mukaan »vain luonto on järkkymätön, kaikki muu on hetken haihtuvaa mielikuvituksen haavetta». Oman piristävän lisänsä runoihin antoivat sentään vuodenaikojen kuvauksissa esim. kevät näkymät, värikäs floora ja rannikkojen moninainen linnusto sekä merinäky-mien ainainen vaihtelevuus.

Vaikeatajuisuus lisääntyi vuosien mit-taan, ja Ridalan 1920-luvun jälkipuolis-kon tuotanto, varsinkin kaunokirjallinen, sai Virossa osakseen kielteisiä arvosteluja. Vanhempi koulutoveri ja nuoruudenystä-vä Joh. Aavik julkaisi Ridalan Aho-kään-nöksestä »Õpetaja proua» (1924) pitkän arvostelun (Looming 1925), jossa totesi kääntäjän »taganemise keeleuuendusest ja langemise tagasi vanasse uuendamata keele. See ilmneb ses, et ta teatavaid uuendusi otse boikoteerib, koguni niisugu-seid, mis üldiselt juba on läbi läind ka aja-ja koolikirjanduses, koguni ÕS:s vasta võetud». Samana vuonna julkaisi A. Annist (1899—1972) sanonnaltaan kohte-

lian mutta sisällöltään negatiivisen arvos-telun Ridalan laajasta eepisistä runoel-masta »Toomas ja Mai» (1924). Myös runokokoelma »Tuules ja tormis» (1927) sai kielteisen vastaanoton. A. Adson (1889—1977) katsoi pitkässä ja yksityis-kohtaisessa arvostelussaan (Looming 1928) antaneensa todisteita »ühe tunnustet luu-letaja langusest». Vakituisesi ulkomaalla asuva runoilija katkeroitui ja kävi perhe-piirin ulkopuolella entistä umpimielisem-mäksi. Hän ei julkaissut Noor-Eestin kustannuksella ennen kuin »Meretäht»-kokoelmansa (1935), jossa pessimismi mo-nissa paikoin on vaihtunut yleväksi ihan-teellisuudeksi: hän ei tähyile »kauas», kuten nuoruutensa kahdessa varhaisko-koelmassa, vaan »ylös». Hän löysi ilmojen avaruudesta tähdet, jotka ovat hänelle ikuisuuden symboli mutta samalla elämän ja runouden suojelijoita.

Samana vuonna 1935 hän täytti 50 vuotta ja alan aikakauskirjoissa julkaistiin kokoavia yleisarviointeja hänen tuotannos-taan. Kirjoittajina olivat Gustav Suits (1883—1956), J. Semper (1892—1970), Joh. Aavik (1880—1973) ja Aira Kaal, joka julkaisi sekä perusteellisen esittelyn saaren-maalaisista aineksista Villem Ridalan runoudessa että hänen neljännestä runo-kokoelmastaan »Meretäht».

3.

Ensimmäisenä antoi Ridalasta runoilijana ja muotokulttuurin viljelijänä sattuvasti oivaltavan arvioinnin jo hänen kirjailijan-uransa alkutaipaleella Aino Kallas (1878—1956), joka julkaisi antologiassaan »Me-rentakaisia lauluja» (1911) yhdeksän runo-suomennosta Ridalan ensimmäisestä ko-koelmasta »Laulud» (1908). Hän sanoo: »Onnistuneimmat runot ovat ne, joissa Ridalan harvinainen kielitaituruus, vältet-tyään liikaan erikoisuuteen pyrkimisen vaaran, yhtyy hänen yhtä harvinaiseen luonnontuntemukseensa.» Seitsemän vuot-ta myöhemmin Aino Kallas kirjassaan Nuori-Viro (1918) antoi kuvan sekä Noor-Eesti-liikkeen suuntaviivoista että sen joh-tavista kirjailijoista. Essee Ridalasta sisäl-

tää mm. hänen siihenastisten runojensa ja runoelmiensa suomennoskatkelmia, joita ei ole muualla julkaistu.

Ridala vuorostaan viroksi Aino Kallaksen vuoden 1905 vallankumoustaapahtumien inspiroiman, taiteellisesti vaikuttavan novellin »Bernhard Riives» (1912). Aino Kallakselle runoilija kirjoitti avoimesti työsuunnitelmistaan myöhemmin, kun suhteet Looming-lehteen ja muutamisiin virolaisiin kirjailijoihin olivat viilenneet. Niinpä hän mainitsi Aino Kallakselle, että hänellä oli tekeillä folkloristinen balladi- ja legendakokoelma. Ajatus saattaa runomuotoon paikallisia tarinoita ja uskomuksia, joita hän kielentutkimusmatkoillaan tallensi ja muutenkin tunsikin, oli hänessä herännyt jo koulussa Ovidiuksen Metamorfooseja luettaessa. Ridala hallitsi vanhan kansanrunouden mitan kaikkine kaunistuskeinoineen, ja näin syntyi tämä sarja, 22 balladia, joka painettiin runoilijan omalla kustannuksella Tartossa v. 1930 koruttomaksi oppikirjamaiseksi teokseksi. »Sinisel karjal ei olnud eesti lugejate hulgas edu», kuului lyhyt kritiikki. Aino Kallas suomensi yhden kokoelman balladeista, »Sininen karja», ja se ilmestyi Elsa Enäjärvi-Haavion toimittamassa antologiassa Eestin runotar (1940). »Teie tõlgitsus on hää ja täiuslik, nii et kahe vahel olen, kummale eelõigust anda, kas algtekstile või tõlkele», kirjoitti Ridala Aino Kallakselle, joka kaksi vuotta myöhemmin julkaisi suomennoksen myös omassa runokoelmasaan »Kuoleman joutsen» (1942).

4.

Vuotta ennen V. Ridalan balladikokoelman ilmestymistä Tartossa oli Marie Under (1883—1980) julkaissut Tallinnassa balladikokoelmansa »Õnnevarjutus» (1929). Siihen sisältyy samanaiheinen balladi maihin nousseesta meren karjasta. Mutta kuinka erilaisia ne ovatkaan! Ridalalla on keskeisenä aalloista noussut ja kesytetty merilehmä ja sen talolle tuottama runsas hyöty ja siunaus; Underin dramaattisen balladin päähuomio on kohdistunut lempeän merenneidon, merikarjan paimenen,

ja nuoren talonpojan romanssiin.

Underin ulkoisestikin taiteellinen ja kaunis kirja herätti paljon huomiota. Siihen sisältyvät balladit ovat moniaiheisia ja vaihtelevia. On luonnonmytologisia, folkloristisia, raamatullisia, historiallisia, psykologisia ja kansainvälisiä aiheita. »Õnnevarjutus» sisältää 12 balladia (lisäksi on Under muissa kokoelmissaan julkaissut vielä 8 balladia), ja ne kaikki ovat oikeita pieniä draamoja, joissa edustuvat runouden kaikki kolme perusmuotoa, eppinen, lyrinen ja dramaattinen. Balladien kieli on erityisen kuvaista, säetaito täydellisimmillään. Poljento kasvaa aina itse aiheesta. Kaikissa balladeissa on vahva lataus kohtalontuntua. Marie Underin balladit, jotka ilmestyivät Neuvosto-Virossa myös kirjailijan 80-vuotispäiväksi suurena painoksena (Kolmteist ballaadi 1963), ovatkin herättäneet kansainvälistä huomiota. Suomeksi niitä on käännetty 7, saksaksi 4, ranskaksi 3, ruotsiksi, unkariksi ja japaniksi yksi kuhunkin kieleen. Vastikään ne ovat Otto Mannisen, Dagmar Klamin ja Helga Hiiskun jälkeen saaneet uuden innokkaan, kykenevän ja kunnianhimoisen kääntäjän Oulusta. V. Ridalan balladit sen sijaan ovat tähän asti pysyneet lähes tuntemattomina, eivätkä ne runomitan samankaltaisuuden ja ahtaasti paikallisten aiheidensa vuoksi tarjoakaan yhtä suurta vaihtelua kuin Underin luomukset. Silti ne ovat kiintoisia ja ansaitsevat tulla tunnetuksi. Balladeja on 22. Niiden rakenne Underin balladeihin verrattuna on yksinkertainen: nelipolvinen trokee, regivärss. Joissakin on lyhyt johdanto, ehkä kolme säettä luonnon- tai toimintamiljöön kuvausta: »Käes oli suvine aega / aega helge ja heleda / pühapäine päevakene» (Sooratsu). Tai runoilija käy suoraan asiaan: »Kindral, kehvunud sõduri / päälük vahva, vaeseks jäänud / elas maalla mõisa'assa» (Lunastus).

5.

V. Ridalan tuotantoon kuuluu monta kansanperinteeseen pohjautuvaa tai kansanrunouden aineksista koostettua kirjaa.

En ole pätevä niiden perusteelliseen erittelyyn. Nimenomaisena halunani on tässä esitellä juuri balladikokoelma »Sinine kari», jossa runoilija »vältettyään liikaan erikoisuuteen pyrkimisen vaaran» on saanut balladinsa yksinkertaisemmiksi, ymmärrettävämmiksi ja samalla vaikuttavammiksi.

Erotan heti alussa joukosta kolme balladia, jotka aiheeltaan tuntuvat tutuilta mutta hämmästyttävät sittenkin erilaisuudellaan, balladit »Sõnajalg» (s. 32), »Soend» (s. 47) ja »Korbikivi» (s. 54).

Balladinaihe »sananjalka» on laajalti tunnettu sekä virolaisessa folkloressa että kirjallisuudessa, vieläpä kuvaamataiteissa. Sananjalan juhannusyönä puhkeava kukka on onnen symboli, se on vain harvojen rohkeiden ja päättäväisten tavoiteltavissa. Ridala on käsitellyt aihetta hyvin omaperäisesti, muutamissa vertauksissa jopa henkilökohtaisesti.

Nimettömällä seudulla on tehty juhannusvalmisteluja ja ilonpito on jo vallalla: »ilm ilutsi, maa menui / aru äär helisi vasta». Eräs vakava nuorukainen vetäytyy muista erilleen synkkään korpeen »- - varusi vahtimaie / südaööda ootamaie». Häntä pelottaa, mutta kuitenkin hän pysyttelee lujana paikallaan, niin kuin »- - tee veeressa verstaposti / pilder kõrtsi kaarte alla». Hän tähyilee taivaalle, näkee tähdenlennot ja monet tähtikuviot, kuten »sõelik, vardad ja odava». On arviolta keskiyö, kun maa äkkiä halkeaa, sininen liekki syttyy ja punahehkuinen kukka puhkeaa ja valaisee metsän. Sananjalan ympäristö kuhisee käärmeitä ja muita iljettäviä matelevaisia, joiden sieraimista suihkuua tulta ja inhottavia höyryjä. Nuorukainen kuulee kaameita ja uhkailevia ääniä mutta kahmaisee kuitenkin kukan ja pakenee. Hän ylittää paholaisen eteensä loihtimat joen sekä korkean muurin ja ennättää lakeudelle. Takanaan hän kuulee vielä paholaisen houkutuskuusen: »Anna õisi, õnnelilli / verikuku, kullakene / punahõllu, õilmekene.» Poika ei kallistanut korvaa paholaisen pyynnöille enempää kuin uhkauksillekaan ja ennätti kotiveräjälle. Hän vaipui pihanurmikolle ja heräsi

aamun valjetessa. Kourassa hänellä ei kuitenkaan ollut kukka vaan kultaraha, joka takasi hänelle varallisuuden koko elämäksi.

»Soend» (Susi) liikkuu Saarenmaan Pöiden pitäjässä. Ihmissusi-tematiikkaa on Viron kirjallisuudessa harrastettu runsaasti: Kitzbergin »Libahunt» (1911), Kallaksen »Sudenmorsian» (1928) ym. Ridalan balladi on yksinkertaisessa asiallisuudessaan erilainen ja omaperäinen. Kaksi nuorta naista on illansuussa matkalla Koigin moisioon aamuöiseen riihenpuintiin. Tien varrella he huomaavat kauniin nuoren hevosen laitumella. Madli ehdottaa pariksi tunniksi levähtämistä vapaassa luonnossa, sen sijaan että he nuokkuisivat riihen seinustalla puinnin aloittamista odotellessaan. Mai suostuu. Hänellä on kuitenkin joitakin epäilyjä ja hän vain teeskentelee syvää unta. Pian Madli vetäytyykin pensaiden taakse ja piehtaroi siellä ruohikolla. Muuta ei tarvita, hän muuttuu sudeksi ja raatelee varsan: »Sõi lihada, lakkus verda». Hän ei jaksanut syödä kaikkea vaan piilotti palan konttiinsa, piehtaroi taas ja muuttui »kaharpäiseksi ka'oksi, immeksi, inimeseksi». Sitten riihi puitiin, ja vasta kotimatalla Mai kertoi muille näkemästään. Mutta Madli ei häkeltynyt vaan todisti, että kontissa oleva lihapala ei ollut raaka vaan keitetty ja kypsä. Hän heittilihan päin Maien kasvoja, ja niihin tuli paloarpia, niin kuuma se oli. Läsnaolijat uskoivat, että Madli oli keitetyn lihan saanut moision keittiöstä. Todellisuudessa itse paholainen oli sen kontissa kuumentanut ja näin hälventänyt hengenheimolaiseensa kohdistuvat epäilyt.

Vähän tutkittuun harvinaiseen kansanuskomukseen perustuu kokoelman viimeinen balladi »Korbikivi» (tavallisempi nimitys: kaarnakivi). Merkille pantavaa on, että Ridalan mielirunoilija Ernst Enno (1875—1934), josta hän kirjoitti tutkimuksen (1925), julkaisi symbolistissävyisessä esikoiskokoelmassaan »Uued laulud» (1909) samanaiheisen lyhyen runon. Enno oli saanut vaikutteita teosofiasta ja itämaiden panteistisista filosofioista; hänen mukaansa ihmissielun perimmäisiä toiveita on kokea mystinen lumous, pyhän kosketus ja

vihdoin täydellinen sulautuminen jumalalliseen kaikkeuteen. Enno oli vuosina 1919—34 Läänemaan kansakoulujen tarkastajana; hänen piiriinsä kuului mm. koko Hiidenmaa. Korpinkivi-uskomus on hänellä kuitenkin paljon varhempaa perua, ehkä hänen kotiseudultaan Rannusta, Võrtsjärven takaa.

Puheena olevassa Ennon runossa »Jutluse ajal» isä lukee tuvassa ääneen Raamattua ja pieni poika istuu ikkunan vieressä. Puoliuonissa poika näkee haltijan tulevan niityltä päin, sammaloituneessa kädessään korpinkivi, jonka hän painaa pojan rintaan. »Kivi minule jäi.» Tämä kivi tekee kaikki ihmeet mahdolliseksi ja antaa omistajalleen ainaisen terveyden. Myös Marie Underin balladissa »Vahetelaps» sana kerran vilahtaa lukuisten kansanomaisten taikalujen ja taikojen joukossa: »nõid on salamahti käinud, kaarnakivi taskus». Korpinkivi yhdessä kynsi-kypärän ja mustan kissan sääriluun kanssa on tehnyt noidan näkymättömäksi, ja niin se on päässyt tekemään pahaa nuoren äidin hellitylle esikoiselle.

Ridalan korpinkiven noutaa Pyhältä maalta Jordanin rannalta viisas korppi, jolla on pesä synkän korven korkeimman hongan latvassa. Valkotukkainen lammaspaimen, poikanen kylän takimmaisesta talosta, on pesän havainnut, ja kun lintu on poissa, hän noutaa munat lakissaan pesästä ja keittää ne nuotiolla. Niistä ei siis enää voi kuoriutua korpipoikasia. Poika asettaa munat takaisin pesään, ja palattuaan korppi toteaa vahingon tapahtuneeksi. Kolme päivää korpilta kuluu matkaan Jordanille, missä se nokallaan hakkaa kalliosta sirun, »et munad eluje saaksi / elustaksi endiseksi / parandaks paha väesta, ärataks elama jälle». Kolme päivää kestää paluulentokin, ja sillä välillä on pääsiäinen tullut lähelle. Kiirastorstaina, kun paimen tietää korpilähtöä, hän kulkee korpeen ja kiipeää rohkeasti puuhun, jossa korppi hautoo muniaan; ihmekivi on pesän reunalla. Poika »kahmasi kivi kädeje / rabas kätte rahnutüki». Näin paimen sai ihmekiven omakseen: »kivi see tõbeda

kaitseb / taudid kõik takisteleb / varjab veel võlgi väesta, / kurjusest kadala silma. / Jagab jõududa, vägeda, / vaimu võimuda igista.»

6.

Esittelen lyhyesti vielä neljä muuta balladia, joiden folkloristiset aiheet esiintyvät myös muilla kirjailijoilla, tavallisesti proosassa.

Merifolkloristinen »Punahüljes» (s. 17) kertoo Kärjalan kuuluisasta hylkeenmetsästäjästä Kasperista, joka kohtaa merellä punaisen hylkeen. Hylje pääsee painumaan syvyysiin Kasperin heittämiä ahrain selässä. Neljä vuotta myöhemmin Kasper tapaa saman hylkeiden kuninkaan. Silloin sen selässä on jo useita ahraimia. Taas heittää Kasper omansa, mutta haavoittuneenakin voimakas hylje vetää hänet pohjaan. Kolmen kuukauden kuluttua löydetään jäälohkareelta sekä kuollut Kasper että hylje samoihin nyöreihin sotkeutuneina.

Samoin oli Reigissä käydä pastori Paavali Lempeliuksen, joka kirkollisten toimittuksien väliaikoina harrasti tätä merellistä metsästystä, kuten myös joutsenjahtia — unohtaakseen aviorikollisen vaimonsa (Aino Kallas, »Reigin pappi», 1926).

»Sootuluke» — virvatuli — on hyvin tunnettu aihe. Oskar Lutsilla (1887—1953) on senniminen yksinäytöksinen näytelmä (1919) sekä varhaisempi laaja kertomus »Soo» (1914), jossa luonnonmystiikkaan liittyy seikkailua.

Balladin »Uputud kell» (s. 23) aihe on tunnelmallisemmin kerrottu proosapalana Anna Haavan kotipaikkamuistelmissa »Väikesed pildid Eestist» (1911). Ridalan kansanperinne on Sõrvesta, Haavan Peipsin rannoilta.

Balladi »Rahatuli» (s. 40) kertoo kasaritalaisesta emännästä, joka on myöhäisenä iltapäivänä perunannostossa keskenkasvuinen poika apuna. He eivät jaksaa nostaa perunasäkkejä vankkureihin, ja emäntä lähettää poikansa pyytämään avuksi metsän reunalla nuotion ääressä havaitsemiaan miehiä, joita hän luulee paimeniksi. Kaikilla on käsissä katajaiset kepit, joilla he

Katsauksia

kohentavat nuotiota. Ihmisen lähestyessä kaikki kuitenkin katoaa tyhjiin.

Fr. R. Kreuzwaldin (1803—82) kuuluisa satukokoelma »Eesti rahva enne-muistsed jutud» (1866) sisältää mm. sadun »Udumäe kuningas», jossa yöpaimenten seurasta eksynyt lapsi saapuu nuotiolle, jota vanha mies rautakepillään kohentaa. Lapsi joutuu vuorokaudeksi — todellisudessa aika olikin seitsemän vuotta — haltijain vieraaksi eikä sen jälkeen enää viihdy ihmisten maailmassa. Koidula (1843—86) muokkasi tästä aiheesta romanttisen balladin, joka onnistuneesti ilmentää romantismin elämäntunnetta ja on kaikkiaan ensimmäisiä virolaisia balladeja. Aiheesta kirjoitti P. Jakobson (1854—99) aikoinaan hyvin suositun samannimisen laulunäytelmän (1888).

Ridalan balladi »Rahatuli» on näihin kirjallisuuden tuotteisiin verrattuna hyvin

asiallinen ja realistinen mutta vaikuttava.

Kuten tästä katkelmaisesta esityksestä ehkä on käynyt selville, on Villem Ridalan balladikokoelma »Sinine kari» valaiseva esimerkki siitä, miten kansanperinteen ja -uskomusten aineksia on voitu käyttää balladirunouden luomiseen ja siten saatu niihin uutta kiinnostavuutta ja uusia kauneusarvoja. Tuntuu, että näissä balladeissa Ridala on saanut sanotuksi etsimänsä ikisanat.

Virossa ilmestyy vuosittain monta kaunista kirjaa. Uusi arvokas teos virolaiseen kirjallisuuteen syntyisi, jos Ridalan 100-vuotispäiväksi (1985) otettaisiin tästä kokoelmasta uusi painos ja sen painoasusta sekä kuvituksesta huolehtisi joku kansallisista aiheista kiinnostunut taiteilija.

Eeva Nünivaara